

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.66>**Орина Курило,**

студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Харківського національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІНТЕГРАЦІЯ ТУРЕЧЧИНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується довгий шлях вступу Туреччини до Європейського Союзу: передумови такого вступу, наявність можливості інтеграції з боку держави, можливість прийняття з боку Європейського Союзу, перешкоди, що ставали на заваді цьому процесу. Автор зазначає, що питання є дискусійним та обговорюваним серед науковців. Для розуміння вектора руху Туреччини та характеру вимог, що ставляться до неї, визначено критерії, що ставляться перед державами, які прагнуть набуття членства у Європейському Союзі. Ці критерії було досліджено під призмою еволюції політичних відносин Туреччини та Європейського Союзу. Детально розглянуто основні етапи – від початку встановлення партнерських відносин з Європейським економічним співтовариством до актуального стану співпраці між Туреччиною і Європейським Союзом. Таке дослідження ситуації дає змогу найбільш обґрунтовано робити висновки щодо таких партнерських відносин, спираючись безпосередньо на динаміку їхніх взаємин за певний проміжок часу. Автором виокремлено чинники, що стоять на заваді набуття повноцінного членства, як саме ці чинники вплинули на процес інтеграції та яким чином зумовлюють уповільнення вступу до ЄС. Зокрема, у статті розкриваються політичні компоненти, що стоять на заваді вступу Туреччини до Європейського Союзу. До таких автором віднесено проблеми з визнанням Республіки Кіпр, як одну з найактуальніших та вагомих, нестабільність демократичних інститутів у державі, а саме спроба державного перевороту та розгін демонстрацій. Також було окреслено релігійний аспект, що відіграє значну роль у питанні прийняття Туреччини до Європейського Союзу. Релігія є не останнім фактором, що впливає на прийняття рішення про членство Туреччини. Проаналізовано актуальну ситуацію щодо вступу Туреччини до ЄС: досить чітку позицію додержання курсу на інтеграцію з боку Туреччини та не зовсім визначену – Європейського Союзу. Автор доходить висновку, що хоча Туреччина й пододала довгий шлях та здійснила багато кроків назустріч до членства у ЄС, це не допомогло отримати гарантії такої співпраці від Європейського Союзу. Такий приклад слугує доказом – релігійний плюралізм ЄС не знайшов свого практичного відображення. Окрім того, доводить, що шлях держави до інтеграції є дуже складним та не чітко визначеним.

Ключові слова: вступ до Європейського Союзу, Туреччина, політичні перешкоди, релігійне питання.

Постановка проблеми. Натепер процедура вступу до Європейського Союзу видається чіткою та регламентованою. Процес вступу складається із декількох етапів, зокрема: консультативного (оціночного) етапу, етапу переговорів, підписання та ратифікації договору про приєднання. Однак досвід Туреччини свідчить про те, що виконання вимог для вступу не гарантує досягнення фінальної стадії – набуття статусу повноцінного члена Європейського Союзу.

Публікації. Це питання і досі залишається предметом дискусій та обговорень не лише на політичних майданчиках, але і у колах науковців. Ця тема була предметом досліджень Г.С. Єрмакової, О.О. Чубрикової, Н.І. Мхитарян та інших науковців.

Мета статті. Метою цього дослідження є встановлення відповідності Туреччини критеріям, що висувуються до країн, що претендують на вступ до Європейського Союзу; дослідження етапів побудови співпраці та взаємного партнерства між Туреччиною та Європейським Союзом; виокремлення перешкод, що не дають змогу Туреччині стати повноцінним членом об'єднання нині.

Основний матеріал. Договором про Європейський Союз (ДЄС) прямо передбачено лише два критерії членства в Союзі. Так, держава, що претендує на членство, має бути європейською (географічний критерій) та поважати і дотримуватися цінностей, на яких ґрунтується ЄС (політичний критерій).

Згідно зі ст. 49 Європейська Рада може розширювати або додавати нові умови членства. Так, на зібраннях Європейської ради у 90-х рр. були сформульовані додаткові критерії членства з метою відібрання більш «гідних» претендентів на вступ до Союзу, відповідність яким має свідчити про здатність держави виконувати обов'язки держави – члена Союзу. Йдеться насамперед про так звані «Копенгагенські критерії членства», що були ухвалені Європейською Радою в Копенгагені в червні 1993 р. для держав-кандидатів з Центральної та Східної Європи:

- стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу і захист меншин (політичний критерій);

- наявність діючої ринкової економіки, а також здатність протистояти конкурентному тиску й ринковим силам у межах ЄС (економічний критерій);

- спроможність взяти зобов'язання щодо членства, включаючи відданість цілям політичного, економічного та валютного союзу (правовий критерій).

Членство вимагає, щоб держави-кандидати добилися стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство закону, права людини, повагу і захист меншин, наявність функціонуючої ринкової економіки, а також здатність справлятися з конкурентним тиском ринкової економіки в рамках Союзу.

На перший погляд видається, що процедура вступу є зрозумілою та чіткою, однак слід враховувати політичні та економічні реалії. Яскравим прикладом того, яким непередбачуваним та невизначеним може бути процес вступу до Європейського співтовариства, є досвід Туреччини.

Отже, вперше Туреччина подала заяву на асоційоване членство до Європейського економічного співтовариства – попередника Євросоюзу – ще 31 липня 1959 року урядом. У 1961 і 1962 рр. при уряді заява про асоційоване членство подавалася повторно. Під час переговорів сторони обговорили умови Договору асоціації і у вересні 1963 р. він був підписаний (набрав чинності 1 грудня 1964 р.). Договір визначав цілі асоціації, форму взаємодії між учасниками і основні етапи інтегрування Туреччини в ЄЕС [2].

Договором визначалися 3 основні етапи вступу Туреччини до ЄС.

Перший етап передбачав надання пільг у вигляді тарифних контингентів для низки важливих сільськогосподарських товарів турецького експорту. Зустрічні преференції Туреччина ЄЕС не надавала. Крім того, країні надавалися кредити для будівництва інфраструктурних об'єктів.

Другий етап передбачав поетапні процеси зниження мита і податків, на імпорт з Європи планувалося ввести знижки і відміну мита у двох напрямках: на товари, що не виробляються в Туреччині, і на товари, що виробляються в країні. У цей період Туреччина мала повністю адаптуватися до сільськогосподарської політики ЄЕС, що, своєю чергою, мало поступово зняти обмеження на експорт промислових товарів, які виробляються в Туреччині.

На третьому етапі планувалося завершити створення Митного союзу (Туреччина мусила повністю лібералізувати імпорт промислових товарів ЄЕС до кінця 1995 р.), виробити й прийняти регламент міграції турецької робочої сили й капіталу. Передбачалося, що з 1995 р. Туреччина стане повноправним членом Європейського співтовариства [3].

Заявку про повне членство в ЄЕС Туреччина подала у 1987 р., проте статус кандидата в члені ЄС отримала лише у 2000 р. на саміті в Гельсінкі. У жовтні 2004 р. Європейська Комісія прийняла рішення про відповідність Туреччини Копенгагенським політичним критеріям. А вже після 2002 р. вона суттєво реформувала Конституцію і законодавство: надала свободу всім етнічним меншинам, заборонила смертну кару, зменшила роль військових в уряді, посилила покарання за використання торгів. 17 грудня 2004 р. на зустрічі в Брюсселі глави держав і урядів ЄС прийняли рішення про початок переговорів щодо вступу Туреччини до ЄС. Офіційно переговори розпочалися 3 жовтня 2005 року.

Натепер Туреччина досі не є повноправним членом Європейського Союзу. Відносно Туреччини – ЄС є предметом широкого обговорення у міжнародних експертних та наукових колах. Аналіз наявних робіт доводить, що дослідники здебільшого розглядають актуальний стан стосунків Туреччини та ЄС, роблячи акцент на прогнозах щодо ймовірності вступу Туреччини до Євросоюзу. Детально викладаються хід переговорного процесу та реалізація реформ, а також культурно-релігійні й політичні причини, що стоять на заваді просування Туреччини до ЄС. Аналізуючи фактичні обставини, чинники та перешкоди можна розділити на дві групи: політичні та релігійні.

Так, політичні перешкоди вступу до ЄС для Туреччини зводяться до декількох ключових моментів.

Перш за все слід звернути увагу на проблему визнання Республіки Кіпр.

До Туреччини ставиться вимога офіційно визнати Кіпр, який фактично розподілений на дві частини – Турецьку Рес-

публіку Північного Кіпру, визнану тільки Туреччиною, та Республіку Кіпр, яка уже визнана всім світом і є повноправним членом ЄС. Незважаючи на це, офіційна Анкара не хоче її визнавати та не виконує положення Анкарського протоколу 2005 р. до Угоди про асоціацію з ЄЕС 1963 р., яким передбачається відкриття морських та повітряних портів для суден, зареєстрованих у Республіці Кіпр [4, ст. 46].

Іншим компонентом політичного чинника є звинувачення зі сторони Європейського Союзу у нестабільності демократичних інституцій в аспекті гарантування та захисту прав і свобод людини. Значного напруження у відносини Туреччини з ЄС додав розгін масових демонстрацій проти реконструкції площі Таксім у Стамбулі влітку 2013 року. Реагуючи на події, 13 червня Європейський парламент прийняв резолюцію, в якій у жорсткій формі дав оцінку подіям у країні, зокрема, небажанню правлячої сили зрозуміти мотиви, які штовхнули частину суспільства виступити з протестом. У відповідь Анкара заявила, що резолюція є упередженою і неприйнятною. Зазначена ситуація спричинила відкладення започаткування діалогу щодо чергової переговорної глави до оприлюднення Доповіді про прогрес Туреччини на шляху приєднання до ЄС у жовтні. Відкриття глави відбулося 5 листопада 2013 року [5, ст. 46].

Похитнула впевненість у стабільній політичній ситуації і спроба державного перевороту у 2016 році. Група військових спробувала захопити владу в країні та усунути президента Реджепа Таїпа Ердогана. Однак водночас і реакція Європейського Союзу була вичікувальною. Представники країн-членів ЄС не висловили свою позицію щодо подій, а звернулись з офіційними заявами уже після завершення подій, зокрема й після підтримки Ердогана Сполученими Штатами Америки.

Нині політичні аспекти використовуються Європейським Союзом як інструмент дипломатичних маніпуляцій та засіб збереження повного одностороннього контролю над процесом вступу Туреччини до Європейського співтовариства.

Не менш важливим виступає і релігійний аспект. Серед країн ЄС є побоювання посилення ісламських тенденцій після прийняття Туреччини до цієї організації. Саме релігія, виступаючи об'єднуючим елементом європейських країн, формувала систему світоглядних і цивілізаційних цінностей, а церква та її вчення закладали підґрунтя морально-етичного виховання людини та громадянина

нової об'єднаної Європи. Незважаючи на це, офіційного статусу в євроінтеграційних процесах в ЄС релігія не мала через секуляризаційні тенденції. Натомість церква продовжувала вважатися однією з рушійних сил на шляху до об'єднання Європи.

Посилення уваги до релігії в країнах ЄС та майбутніх членів спільноти зумовлене насамперед процесом формування нової європейської ідентичності. І поряд з універсальними демократичними цінностями саме християнська спадщина притаманна більшості народів Європи, часто є визначальною цивілізаційною рисою європейців [6].

Навіть незважаючи на те, що Туреччина ніколи не вважалась ортодоксальною ісламською державою, вплив цієї релігії на процеси правового регулювання, формування правосвідомості та встановлення системи національних цінностей є величезним. Політика релігійного плюралізму ЄС та толерантності щодо віросповідань об'єктивують можливість збереження такого впливу ісламського фактора на суспільні процеси в Туреччині, але з погляду існування чітких, визначених на нормативно-правовому рівні стандартів і критеріїв вступу до ЄС антагонізм ісламського та християнського віровчення є об'єктивною проблемою на шляху вступу Туреччини до ЄС [7, ст. 13].

Висновки

Аналізуючи стан речей, нині між Європейським Союзом та Туреччиною сформовані тісні економічні взаємини, однак дипломатичні відносини стали доволі напруженими та холодними. Туреччина офіційно продовжує підтримувати курс на повноцінне членство у Європейському Союзі, закономірно вимагаючи того ж від ЄС. Однак представники країн-членів не виявляють послідовної та єдиної позиції щодо прийняття Туреччини до співтовариства.

Таким чином, шлях вступу Туреччини до складу Європейського Союзу становить уже понад півсторіччя та є прикладом того, що законодавчі реформи та послідовне впровадження стандартів правового регулювання та політичних механізмів Європейського Союзу не є абсолютною гарантією вступу до європейського співтовариства. Незважаючи на задекларований плюралізм віросповідання, релігія залишається не останнім фактором у ході набуття Туреччиною повноправного членства. Приклад Туреччини свідчить про те, що Європейський Союз завжди залишає за собою право зробити крок назад, попри взаємні угоди та домовленості.

Список використаних джерел:

1. Договір про Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_029.
2. Establishing an Association between the European Economic Community and Turkey. URL: <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/e-ankara.rtf>.
3. Мхитарян Н.І. Шлях Туреччини до Євро-союзу у контексті євроінтеграційних прагнень України. URL: http://www.deltur.cec.eu.int/english/DECISION_No11.doc.
4. Чубрикова О.О. Євроінтеграційна мета в концепції сучасної зовнішньої політики Туреччини: переосмислення руху до Європейського Союзу в 50-ту річницю підписання Угоди про асоціацію / Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. 2013. Вип. 20. С. 44–51 URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NvdaU_2013_20\(1\)_8.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NvdaU_2013_20(1)_8.pdf).
5. Чубрикова О.О. Євроінтеграційна мета в концепції сучасної зовнішньої політики Туреччини: переосмислення руху до ЄС в 50-ту річницю підписання Угоди про асоціацію. *Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України*. Вип. 20. С. 44–51.
6. Релігія та створення нової Європи. URL: https://dt.ua/SOCIETY/religiya_ta_stvorennya_novoyi_evropi.html.
7. Єрмакова Г.С. Релігійний фактор і питання інтеграції Туреччини в ЄС: організаційно-правовий і теоретико-методологічний аспекти. *Держава та регіони*. 2018. № 3. С. 11–15.

The article analyzes the long path of Turkey's accession to the European Union: the prerequisites for such accession, the possibility of integration by the state, the possibility of acceptance by the European Union, obstacles that impeded this process. The author notes that the issue is debatable and debated among scholars. In order to understand the vector of Turkey's movement and the nature of its requirements, it defines the criteria that are placed on the states aspiring to become a member of the European Union. These criteria have been examined in the light of the evolution of political relations between Turkey and the European Union. The main stages are discussed in detail – from the beginning of establishing partnerships with the European Economic Community to the current state of cooperation between Turkey and the European Union. Such a study of the situation makes it possible to make the most reasonable conclusions about these partnerships, based directly on the dynamics of their relationships over a period of time. The author identifies the factors hampering the acquisition of full membership, how these factors have influenced the integration process and how they delay the accession to the EU. In particular, the article reveals the political components that hinder Turkey's accession to the European Union. Such authors include problems with the recognition of the Republic of Cyprus as one of the most relevant and significant instability of democratic institutions in the country, namely: the coup attempt and the crackdown on demonstrations. It also outlined the religious aspect that plays a significant role in Turkey's accession to the European Union. Religion is not the last factor influencing Turkey's membership decision. The current situation regarding Turkey's accession to the EU is analyzed: a fairly clear position on Turkey's integration course, and not quite defined – the European Union. It concludes that, although Turkey has come a long way and taken many steps towards EU membership, it has not helped to secure such cooperation from the European Union. This example is proof that the EU's religious pluralism has not been reflected in practice. In addition, it proves that the state's path to integration is very complicated and not clearly defined.

Key words: accession to the European Union, Turkey, political obstacles, religious issue.

